

Achteruitgang van Huismussen in steden gestopt? Een voorbeeld in Rotterdam

Kees Heij

Tussen 1993 en 2000 zag ik het aantal Huismussen op de voerplank in mijn Rotterdamse stadstuinje afnemen van acht naar nul paren. Ik strooide dagelijks voer maar dat werd hoofdzakelijk geconsumeerd door Kauwen, Houtduiven, Turkse Tortels, Merels en mezen. Af en toe pakte een Heggenmus ook een graantje mee. Toch is de Huismus nooit helemaal uit het Rotterdamse stadsbeeld verdwenen nadat in de jaren zeventig van de vorige eeuw de achteruitgang op gang kwam. Die achteruitgang verdween op het platteland grofweg in de jaren tachtig. In de grote steden is het aantal Huismussen gereduceerd tot kleine eilandpopulaties. In bepaalde wijken is de soort helemaal verdwenen. Deze trend geldt voor nagenoeg heel West-Europa. Behalve een aantal vermoedelijke oorzaken voor de achteruitgang wijst de snelle daling op een virusinfectie (Heij 2006).

In 2008 zag ik bij mijn voerplank voor het eerst weer een paartje Huismussen. Zij zochten naar bladluizen en ze hadden dus jongen! Ik kwam er niet achter waar het nest zich bevond.

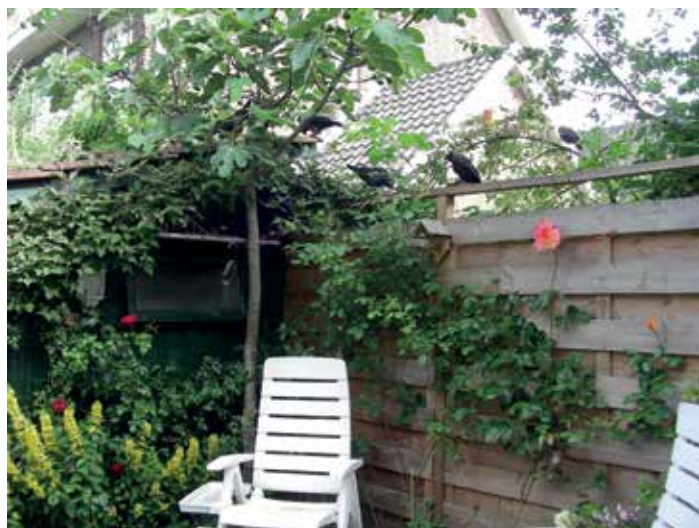
De laatste twee jaar krijg ik regelmatig te horen dat in Rotterdam weer kleine populaties Huismussen waargenomen worden.

In dit artikel wordt de stand van de Huismussen besproken in Rotterdam in de perioden: 1976-'85, 2002-'05 en 2008-'14 (op voerplanken in suburbaan gebied). Daarna komt een specifieke stadspopulatie aan de orde.

Deze is vanaf 1976 geteld, maar de resultaten waren nog niet verwerkt (populatie binnenstad in de omgeving van de Beurs).

Periode 1976-'85

Vanaf 1976-'85 bestudeerde ik een aantal populaties Huismussen in de stedelijke omgeving van Rotterdam. In suburbane delen van Rotterdam met 43% groen, bestaande uit voor- en achtertuintjes, nam ik een broedichtheid waar van 39,3 paar per hectare. In urbane delen van de stad met respectievelijk 20% en 15% groen, bestaande uit pleintjes

De voerplank in mijn stadstuin in suburbaan Rotterdam. Ondanks dagelijks voeren werd op deze voerplank zelden een Huismus waargenomen, maar in 2008 bleek dat er in de omgeving toch een paartje had gebreed, want er verschenen ook vier jongen op de plank. Foto: C.J. Heij.

Periode onderzoek	Plaats/streek	Achteruitgang
1976-2007	Rotterdam	98%
1997-2007	Amsterdam	96%
1984-1994	Alkmaar	90%
1985-2005	Zuid-Limburg	67%

Tabel 1 - Voorkomen van de Huismus op een aantal plaatsen in Nederland (op basis van gegevens van vogelwerkgroepen en persoonlijke mededelingen, naar Heij (2008).

met oude bomen en rommelige tuintjes in bewoonde winkelstraten, werd een populatiedichtheid vastgesteld van gemiddeld 29,5 paar per hectare. In het urbane stadscentrum van Rotterdam werden over genoemde periode gemiddeld tien paar Huismussen per hectare geteld. De bevolkingsdichtheid, de ouderdom van de huizen en de kwaliteit van het groen spelen een belangrijke rol (Heij 1985).

In mijn studieperiode werd al melding gemaakt van de achteruitgang van het aantal Huismussen in Nederland (Jonkers & Moller Pillot 1985).

Sovon schatte het aantal Huismussen in 1987-'88 in Nederland op 1.600.000 à 2.300.000. Regelmatig werd gemeld dat het met de Huismus sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw niet goed ging (Tabel 1). De Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken kwam met

de alarmerende berichten dat de Huismus in bepaalde urbane gebieden volledig verdwenen of tot restgroepjes gereduceerd was. (Van der Poel 1998). Men sprak van een afname van 30-50% (Heij 1999; 2008). In Engeland werd voor de achteruitgang in landelijke gebieden 60% genoemd in de periode 1979-'95. In sommige wijken in Londen waren hele populaties verdwenen (Summers-Smith 1999). Tijdens mijn studieperiode, van 1976-'85, kon ik de achteruitgang van de soort nog niet waarnemen.

Periode 2002-'05

Met 122 waarnemingen in de periode 2002-'05 in dezelfde studiegebieden als in de periode 1976-'85 bleek dat het aantal Huismussen gereduceerd was van nul tot 1,3 exemplaar per hectare. Tot zover de stand van zaken in de bekende studiegebieden. Ondanks het dagelijks voeren werd op mijn voerplank zelden een Huismus waargenomen (Heij 2006).

Periode 2008-'14

Vanaf 2008 verschenen op bepaalde momenten Huismussen in de buurt van mijn voerplank. Uit mijn aantekeningen blijkt dat voerplanken in suburbaan gebied gemiddeld tien keer per jaar bezocht werden (Tabel 2). In een straal van 500 m van de voerplank nam ik tussen 2008 en 2014 gemiddeld zes tot acht Huismussen waar. Vermoedelijk zijn dat de vogels die mijn voerplank bezochten (Heij 2009).

De habitat van de moderne stadsmus.
Foto: C.J. Heij.

Achteruitgang van Huismussen in steden gestopt? Een voorbeeld in Rotterdam

Jaar	Man	Vrouw
2008	1	1
2009	-	-
2010	2	2
2011	3	3
2012	3	1
2013	1	1
2014	1	1

Tabel 2 - Aantal Huismussen dat gedurende de periode 2008-'14 de voerplaats gemiddeld tien keer per jaar bezocht. In 2008 verscheen een paartje met vier jongen.

Algemeen

Momenteel kennen we in Rotterdam ongeveer dertig zeer verspreid liggende populaties Huismussen van gemiddeld tien tot twintig exemplaren. Deze bevinden zich zowel aan de rand als in het centrum van de stad. Vooral in de buurt van maneges, kinderboerderijen en resten van geannexeerde dorpjes. In Diergaard Blijdorp bevindt zich de grootste populatie (50-60 paar) (Heij 2008). De populaties komen zeer verspreid voor. Het is de vraag of de Huismussen van deze 'eilandpopulaties' elkaar kunnen ontmoeten om hun genen uit te wisselen.

Populatie binnenstad bij de Beurs

Eén van de populaties Huismussen die vanaf 1976-'85 regelmatig is geteld, maar niet in de studie (Heij 1985) is verwerkt, is de populatie rond de Beurs in het centrum van Rotterdam. De uitkomsten van de tellingen staan in Tabel 3.

Jaar	Maximum	Aantal paar
1976	100	
1977	80	
1978	70	
1979	80	150 ex.
1980	50	150 ex.
1981	50	
1982	50	
1983	40	
1984	30	
1985	25	
1986-2005	Niet geteld	
2006	15	
2007-2008	Niet geteld	
2009	7	
2010	-	
2011	16	
2012	18	
2013	20	
2014	22	

Tabel 3 - Maximaal aantal paren Huismussen waargenomen in periode 1976-2014 in de binnenstad bij de Beurs.

2006-'14 binnen 300 m vanaf het beursgebouw

In 1985 telde ik in deze drukke winkelstraat veertig tot vijftig Huismussen. Later vond renovatie en het dichtbouwen van de binnenstad met hoge kantoorflats, winkels en terrassen

Bruidsluier is een aantrekkelijke plant voor mussen. Toen deze plant in 2009 tijdens een verbouwing verwijderd werd, verspreiden de Huismussen zich en nam hun aantal af. Ook werden de nesten achter de gevelplaten niet meer gebruikt.
Foto: C.J. Heij.

De 'kunstbomen', pilaren begroeid met *Hedera spec.* bij de 'koopgoot', zijn aantrekkelijke plaatsen voor Huismussen geworden. De foto rechts toont een vergelijkbare metalen constructie waartegen planten kunnen groeien.

Foto's: C.J. Heij.

plaats. Dit is de habitat van de moderne stadsmus. In die periode schommelde het aantal vogels van vijftien tot dertig paar. Toen in 2009 een voor de Huismussen populaire Bruidssluijer (een plant) bij een restaurant gesloopt werd, verspreidden de vogels zich over een groter gebied en toen liep het aantal ter plaatse terug tot maximaal zeven paar. Ook werd geen gebruik meer gemaakt van de broedplaats achter de gevelplaten van de flat bij de Bruidssluijer.

Door het bouwen van de zogenaamde 'Koopgoot', een hal met een ondergrondse winkelstraat en erlangs kunstwerken, ronde ijzeren frames begroeid met *Hedera spec.*, is een voor Huismussen aantrekkelijke omgeving ontstaan. Bij gevaar duiken de vogels in de ruimten achter de beplanting. Ook vormen

deze 'kunstbomen' een verzamelplaats, waar de Huismussen sociaal bezig zijn en zonnen. Vergelijkbaar met een meidoornheg!

De populatie beweegt zich in een straal van 300 m rond deze veilige plaatsen. De ruimten achter de gevelplaten van de warenhuizen bieden voldoende nestholten. Daarnaast is het hele jaar voldoende voedsel aanwezig bij de terrassen, op de begane grond en op de daken. Een Vietnamese loempiakraam bij de ingang van een groot warenhuis (Hema) is zeer in trek. Het aantal Huismussen loopt weer wat op van zeven paar vanaf 2009 tot 22 paar in 2014. Hierbij moet opgemerkt worden dat deze populatie zich binnen een straal van 100 m van de veilige kunstbomen beweegt. Buiten deze straal worden geen Huismussen waargenomen. Het groen in deze drukke, deels

Nast balkongroen, bloembakken en jonge boompjes is de tuin van het Schielandshuis zeer belangrijk voor het stadsmilieu.

Foto: C.J. Heij.

Niet alleen voor de Huismus is dit een onvriendelijke tuin. De werkgroep Operatie Steenbreek streeft ernaar de 'vertegeling' en 'verstening' tegen te gaan.
Foto: C.J. Heij.

bewoonde winkelwijk bestaat uit balkongroen van de flats, bloembakken in de straat en op terrassen, jonge boompjes en een flinke tuin achter het Schielandshuis.

Discussie en conclusie

Het lijkt erop dat sinds een paar jaar een einde is gekomen aan de achteruitgang van de Huismus in Rotterdam. De overgebleven populaties bevinden zich als eilandjes, zeer verspreid, over de stad. In 2006 gaf ik in een artikel in *het Vogeljaar* een aantal oorzaken voor de achteruitgang van de soort aan, die elkaar versterkten. Doordat het aantal Huismussen in de steden zo snel verminderde, rees het vermoeden dat we met een virus te doen hadden. Het toenemen van het aantal Huismussen in Rotterdam zou erop kunnen wijzen dat het, nooit aangetoonde, virus overwonnen is. Een andere door mij genoemde oorzaak voor het verdwijnen van de Huismus, de zo genaamde 'mus-onvriendelijke tuinen', zou weleens een veel belangrijkere rol kunnen spelen voor het stedelijk milieu en de bijbehorende flora en fauna (zie kader over de Operatie Steenbreek).

De Huismus kan zich als vogel van menselijke omgeving onder bepaalde voorwaarden in onze moderne steden handhaven. Broedgelegenheid (achter gevelplaten, tl-balken, enzovoort) en voedsel door de mens achtergelaten, komt in overvloed voor. De kwaliteit van het voedsel en vooral langzaam vliegende insecten in de broedtijd kunnen in onze hygiënische steden wel eens een probleem geven. Stadsbomen, zoals Platanen, leveren voedsel en bouw materiaal voor het nest. De enige voedselconcurrenten zijn verwilderde duiven, Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen.

Bij het bestuderen van de populatie van de Beurs is gebleken dat de Huismus zich zelfs kan handhaven in een zeer drukke, steriele stadssituatie. Ruigten en slordig groen hebben plaatsgemaakt voor plantenbakken en balkongroen. Predators als Torenvalk, Sperwer en Slechtvalk jagen zelden in het drukke cen-

Operatie Steenbreek

In 2006 noemde ik als één van de oorzaken van de achteruitgang van de Huismus de 'mus-onvriendelijke' tuinen. Dat aan deze opmerking veel meer vastzit, blijkt uit het volgende. Door het propageren van onderhoudsvrije tuinen door tuinbladen en tuinprogramma's op televisie worden de laatste jaren talloze bloemperken en gazons ingeruild voor steen. Daardoor ontstaat een afname van de biodiversiteit. Daarnaast heeft men ontdekt dat er hitte-eilanden in de grote steden ontstaan en dat riolen het water bij hevige regen niet kunnen verwerken. Het rioolwater komt via de straten en riooloverlopen in de singels terecht. Deze vervuilen hierdoor.

De landelijke werkgroep 'Operatie Steenbreek' maakt zich sterk om de vertegeling tegen te gaan. Het is bewezen dat door de verharding van de straten op warme, windstille zomeravonden delen van dicht bebouwd Rotterdam tot zeven graden warmer zijn dan de omliggende buitengebieden. Het rapport 'Climate Proof Cities' uit 2013 zegt dat bij elke 10% extra betegeling de temperatuur met 0,2 °C stijgt. Bij vergelijking van de gemiddelde jaartemperatuur van een straat in de Rotterdamse binnenstad (Jozefstraat) met die van het vliegveld Rotterdam ('The Hague Airport') bleek dat over de jaren 1977-'81 de straat gemiddeld 0,8 °C warmer was (n = 120). (Heij 1985). In sommige Duitse steden is de rioolheffing gekoppeld aan de mate van betegeling van de tuin. In Groningen is er sprake van geweest 'tegeltaks' te heffen. Wat dit alles voor de biodiversiteit in het stedelijk milieu betekent zal uitgebreid onderzocht moeten worden.

Deze daktuin (dakker) op de zevende verdieping van het kantoorgebouw 'Schieblock' te Rotterdam is in juni 2014 geopend. Het is met zijn 1000 m² de grootste 'dakker' van Europa. Er worden zelfs bijen gehouden.
Foto: C.J. Heij.

trum. Zelfs toppredators als katten kom je in de winkelstraten niet tegen! Tot zo ver is hun milieu beschermd.

Zeer positief is dat het percentage en de kwaliteit van het stadsgroen in Rotterdam steeds beter wordt. Door bezuinigingen wordt er minder onderhoud gepleegd. Positief is ook dat de term 'biodiversiteit' een item aan het worden is. Er worden meer bomen geplant. De aanleg van groene muren en daktuinen is momenteel populair. Hierdoor neemt de variatie van planten en insecten toe. Zelfs stedenbouwkundigen zien momenteel in dat er nog andere belangrijke zaken zijn als bouwen en asfalteren. Er worden zelfs cursussen gegeven voor stedenbouwkundigen, milieucentra en beleidsmedewerkers door professionals, om een door de mens gemaakt duurzaam en leefbaar stadslandschap te ontwikkelen. Rotterdam geeft subsidie aan projecten met groene daken. Hierdoor ontstaat een groene stad, maar er zijn ook bijkomende voordelen zoals tijdelijke waterberging, minder fijnstof,

isolatie en geluiddemping. Dit alles maakt het stadsmilieu aantrekkelijker en gezonder voor plant, dier en mens. Er is eveneens sprake van het met elkaar verbinden van bestaande singels, parken en openbaar groen. Ook hierdoor zal de biodiversiteit toenemen, en zal de stad aantrekkelijker worden voor mens en dier. Uiteraard komt dit ook de Huismus ten goede. Verandering kost tijd! Het zal nog wel even duren voordat we, wat de Huismussen betreft, een situatie als voor 1985 bereiken. Als al deze plannen meer dan een hype zijn, ziet de toekomst van Rotterdam er voor plant, dier en mens, goed uit.

Nieuw boek over de Huismus

In juni 2016 zal bij Uitgeverij Atlas Contact de monografie 'De huismus', geschreven door Kees Heij en Jaques Vos verschijnen. Beide auteurs hebben jarenlang studie gemaakt van deze bedreigde soort. In dit boek beschrijven zij uitgebreid het leven van deze vogels en zij brengen verslag uit van hun zoektocht de oorzaken van de achteruitgang.

■ C.J. Heij, Meidoornsingel 75, 3053 BK Rotterdam, (010) 418 11 33, e-mail: c.j.heij@hetnet.nl.

LITERATUUR:

- Heij, C.J. (1985):** Comparative ecology of the House Sparrow *Passer domesticus* in rural, suburban and urban situations, Proefschrift Vrije Universiteit, Amsterdam.
- Heij, C.J. (1999):** Vliegt de Huismus achteruit? *het Vogeljaar* 47(5):208-210.
- Heij, C.J. (2001):** Mussen in de knel. *Natura* 2001(3):76-78.
- Heij, Kees. (2006):** De Huismus *Passer domesticus*: achteruitgang, vermoedelijke oorzaken en oproep. *het Vogeljaar* 54(5):196-207.
- Heij, Kees. (2008):** Toevluchtsoord voor de Huismus. *Blijdorpblad* 4:10-11.
- Heij, C.J. (2009):** Schrikbarende achteruitgang Huismus gaat door; ook in Schiebroek en Hillegersberg. *het Vogeljaar* 57(5):227-229.
- Jonkers, D. & H. Moller Pillot (1985):** Mus en Spreeuw minder talrijk? *Natuur en Milieu* 85(9):8-9.
- Poel, G. van der (1998):** Musarme gebieden in Gooi en Vechtstreek in onderzoek. *De Korhaan* 32(3):69-71.
- Summers-Smith, J.D. (1999):** Current status of the House Sparrow in Britain. *British Wildlife*, Aug.1999:381-386